

عقلانیت و توسعه یافتمنی ایران

دکتر محمود سریع القلم

استاد دانشگاه شهید بهشتی

چاپ یازدهم

سرشناسه	: سریع القلم ، محمود ، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: عقلانیت و توسعه یافتگی ایران - محمود سریع القلم .
وضعیت ویراست	: ویراست ؟
مشخصات نشر	: تهران : فرزانه روز ، ۱۳۹۰ -
مشخصات ظاهری	: ۲۹۶ ص : نمودار
شابک	: ۹ - ۳۴۵ - ۳۲۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: ویراست های قبلی این کتاب با عنوان " عقلانیت و آینده توسعه یافتگی ایران " توسط مرکز پژوهشهای علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه منتشر شده است .
موضوع	: تحولات اجتماعی - ایران -- آینده نگری
موضوع	: عقب ماندگی ایران -- ایران .
موضوع	: رشد اقتصادی -- جنبه های جامعه شناختی
موضوع	: ایران -- سیاست اقتصادی
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۰ ۴۷۰۳۰۳۱ HM
رده بندی دیویی	: ۳۳۰ ۴۴۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۳۲۱۳۰۰

عقلانیت و توسعه یافتگی ایران

دکتر محمود سریع القلم

چاپ اول : ۱۳۹۰

چاپ دوازدهم : ۱۳۹۵ : تیراژ : ۱۱۰۰ نسخه : قیمت : ۳۵۰۰۰ تومان

ناظر چاپ : مجتبی مقدم : طراح جلد : ابوالفضل فضلی خانی

حروف نگاری : حامد ازگان : لیتوگرافی : ارغوان

چاپ : شمشاد : صحافی : تاجیک

حق چاپ و نشر محفوظ است

میدان ونک ، خیابان گاندی شمالی ، پلاک ۹ ، واحد ۱۰

تلفکس : ۸۸۸۲۲۴۷ - ۸۸۸۲۲۴۹۹ - ۸۶۷۹۴۴۳

صندوق پستی : ۱۹۶۱۵/۵۷۶

E-mail: info@farzanpublishers.com

www.farzanpublishers.com

ISBN:978-964-321-345-9

شابک : ۹ - ۳۴۵ - ۳۲۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸

تقدیم به دانشجویان:

دانشجویانی که عقلشان بر احساسشان غلبه می‌کند؛
دانشجویانی که برای تحمل آرای دیگران، تمرین می‌کنند؛
دانشجویانی که به واسطهٔ زحمتی که می‌کشند، همیشه خسته‌اند؛
دانشجویانی که برای چهل سال آیندهٔ خود، برنامه دارند؛
دانشجویانی که فرق بین هشت و هشت و یک دقیقه را می‌دانند؛
دانشجویانی که رنگهای شاد خلقت را در ظاهر خود سپاس می‌دارند؛
دانشجویانی که با محاسبهٔ حروف اضافه، سخن می‌گویند؛
دانشجویانی که قاعده‌مند، فکر می‌کنند؛
دانشجویانی که برای هر سؤال، چندین پاسخ متفاوت قایلند؛
دانشجویانی که عصبانیت خود را به تأخیر می‌اندازند؛
دانشجویانی که شأن را بر قدرت مقدم می‌شمارند؛
دانشجویانی که در رفتار قابل پیش‌بینی‌اند؛
دانشجویانی که معنای تناسب، درصد و کار تدریجی را می‌دانند؛
دانشجویانی که برای افزایش قدرت کشور، تأمل می‌کنند؛
دانشجویانی که برای جلب اعتماد دیگران، حتی در نگاه کردن دقت می‌کنند و
به دانشجویانی که دغدغهٔ وفای به عهد، آنها را شب از خواب بیدار می‌کند.

فهرست

پیش‌گفتار ۹

بخش اول: مقدمه نظری

فصل اول: مکتب تحول در شخصیت ایرانی ۱۵
عقلانیت و آینده توسعه یافتگی ایران ۲۱

بخش دوم: پایه‌های نظری توسعه یافتگی

فصل دوم: نظریه انسجام درونی ۳۷
نگرش داخلی و توسعه یافتگی ۴۱
توسعه یافتگی و تشکل اجتماعی ۴۳
توسعه یافتگی و تحول فرهنگی ۴۶
فصل سوم: نخبگان و توسعه یافتگی ۵۳
مقدمه: نخبگان ابزاری و توسعه یافتگی ۵۳
نخبگان فکری ۵۸
اهمیت قدرت‌یابی ۶۱
تفکیک استراتژی ملی از سیاست روز ۶۷

۱۷۹	روندهای نظری و عینی توسعه در سطح نظام بین الملل
۱۷۹	روندهای نظری
۱۹۱	روندهای عینی
۱۹۷	فصل یازدهم: فضای خصوصی، متحنی جی و توسعه یافتگی
۱۹۷	مقدمه
۲۰۱	متحنی جی و تفکیک قدرت سیاسی از اقتصادی
۲۰۳	فضای خصوصی و توسعه یافتگی
۲۱۱	فصل دوازدهم: موانع فرهنگی تجدد در کشورهای اسلامی
۲۱۴	سابقه و باورهای فرهنگی و مدرنیته: تجربه و فرآیند کشورهای اسلامی
۲۲۰	فردگرایی و مدرنیته، ضرورتی اجتنابناپذیر
۲۲۹	فصل سیزدهم: ضرورت‌های تربیتی برای انسان قرن بیست و یکم

بخش چهارم: ایران و توسعه یافتگی

۲۴۵	فصل چهاردهم: سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران: قابلیت و امکان تغییر
۲۶۳	فصل پانزدهم: ایران و دورنمای آن
۲۸۳	فصل شانزدهم: استراتژی ملی فراسیاسی
۲۹۳	فصل هفدهم: چرا غرب شناسی؟ / تلقی‌های کهنه و تحولات جدید
۳۱۳	فصل هجدهم: توسعه اقتصادی و سیاست خارجی
۳۲۵	فصل نوزدهم: ابهامات تئوریک اصلاحات
۳۴۳	فصل بیستم: راه دشوار دموکراسی
۳۶۵	فصل بیست و یکم: نظام آموزشی و توسعه یافتگی
۳۷۷	فصل بیست و دوم: جابه‌جایی نسل‌ها و تحولات آینده ایران
۳۹۷	فصل بیست و سوم: اندیشه در راستای کارآمدی
۴۱۵	فصل بیست و چهارم: عشق و سیاست
۴۲۷	فصل بیست و پنجم: آسیب‌شناسی گفتمان توسعه ایرانی
۴۵۵	فصل بیست و ششم: مفهوم قدرت و عملکرد سیاست خارجی
۴۷۷	نمایه

پیش‌گفتار چاپ یازدهم

بسیار خرسندم که پیرو درخواست نشر فرزانه روز، یادداشتی کوتاه برای چاپ یازدهم این کتاب به رشته تحریر درآورم.

در ادبیات توسعه در سطح جهانی، به‌طور چشمگیری موضوع توسعه یافتگی حالت علمی‌تر، فرمولی‌تر و قاعده‌مندتر به خود گرفته است، در حدی که مبانی و اصول توسعه یافتگی قابلیت گویا شدن را دارد. هرچند الگوی توسعه یافتگی تابع شرایط بومی و داخلی یک کشور است و بر امکانات، واقعیات و باورهای درونی استوار است ولی اصول توسعه یافتگی، همانند سلامتی انسان و یا مهندسی سازه، جنبه جهان‌شمولی و بین‌المللی دارد. بعضی اصول توسعه یافتگی مانند پذیرش تفکر و روش علمی و یا روابط پایدار بین‌المللی، قرن‌ها سابقه دارند اما برخی مانند اصل پذیرفته شدن توسعه یافتگی توسط ارکان یک حاکمیت و اجماع میان آنها و به‌صورت تدریجی تبدیل این اجماع به یک قرارداد اجتماعی نسبتاً جدید هستند. خارج از تجربه اروپایی و شمال آمریکا، هر کشوری که علاقمند به رشد و توسعه باشد ضروری است که ابتدا در درون

محتوای نظام باورها و ساختار فکری حاکمیت از یک طرف و ظرفیت سازمان‌دهی و اقتناع‌سازی آنها از طرف دیگر، مهم‌ترین معیار برای ارزیابی وضع موجود و روندهای آتی یک کشور است.

محمود سریع‌القلم

۱۳۹۴

WWW.30Book.COM

فصل اول

مکتب تحول در شخصیت ایرانی

در مقدمه کتاب «عقل و توسعه یافتگی» (۱۳۷۲) به خوانندگان قول دادم که بعد از مدتی فکر و مطالعه و مشاهدهٔ بیش تر، دیدگاه‌ها و آرای تجدیدنظر شدهٔ خود را پیرامون مطالب آن کتاب ارائه کنم. هم‌اکنون پس از ۱۸ سال و آماده شدن مجموعه‌ای تحت عنوان «عقلانیت و توسعه یافتگی ایران» دیدگاه خود را در رابطه با نظریه‌های قبلی پیرامون توسعه یافتگی، شرایط لازم برای پیشرفت عمومی کشور و بسط عقلانیت به عنوان پارادایم حاکم بر توسعه یافتگی ایران در معرض نقد و بررسی خوانندگان محترم قرار می‌دهم.

در ابتدای این بحث، مجدداً بنیان‌ها را مطرح می‌کنم. موضوع توسعه یافتگی از دو بخش کلان تشکیل می‌شود: اول اصول ثابت و دوم الگوهای مختلف به تناسب شرایط گوناگون کشورها. هر چند کشورهایی مانند آلمان، انگلستان و ژاپن از اصول ثابتی در توسعه یافتگی (دولت حداقل، صنعتی شدن، توجه فراگیر به علم و عقلانیت، سیاست خارجی مدافع اقتصاد ملی، بخش خصوصی فعال، نظام آموزشی کاربردی، حاکمیت کارآمدی در تمامی سطوح نظام اجتماعی، نخبگان ایزاری منسجم، مردم پرکار و مسئولیت‌پذیر، دولت پاسخ‌گو و غیره) برخوردارند، اما الگوهایی که در این کشورها طی سال‌ها پرورش و تکامل یافته، متفاوت است. به عبارت دیگر، هرچند تمامی این

کشورها از چارچوب فکری خاصی بهره‌مندند. ولی به تناسب فرهنگ و تاریخ و مقدمات خود تحت تأثیر الگوهای مختلفی هستند. بنابراین، اصول توسعه‌یافتگی از یک کشور به کشور دیگر متحول نمی‌شود. بلکه بسترهای کاربردی و عملی آن تغییر پیدا می‌کند. از این منظر، اصول توسعه‌یافتگی جهان شمول است. در همان حال الگوهای توسعه‌یافتگی، قابلیت بومی شدن را دارد. به عنوان مثال، یک کشور علاقه‌مند به توسعه نمی‌تواند میان صنعتی شدن و صنعتی نشدن انتخابی داشته باشد در حالی که می‌تواند در نوع، مراحل، کیفیت، شیوه سرمایه‌گذاری و اولویت‌بندی‌های آن برنامه‌ریزی کند و به الگو و استراتژی بومی و ملی خود دست یابد.

اگر یک کشور در حال توسعه یا جهان سومی بخواهد و تصمیم بگیرد که متحول شود و پیشرفت کند، در چارچوب واقعیت‌ها و نظریه‌های موجود جهانی، دو رهیافت قابل تصور و اجراست: الف. رهیافت جامعه‌محور و ب. رهیافت نخبگان‌محور. در رهیافت اول، جامعه با تشکلی که به لحاظ سیاسی دارد و آگاهی که آحاد مردم در گزینش‌ها دارند فضای بحث عمومی و آزاد با فراهم کرده و از طریق سیستم حزبی، رقابتی و انتخابات آزاد، دولتی را به کار می‌کنند و با نظام قانونی، پاسخ‌گویی به مردم و نقد معقول رسانه‌ها، به صورت تدریجی انتظارات خود را تحقق می‌بخشند. این رهیافت در شرایطی موفق خواهد بود که در یک کشور نظام حزبی وجود داشته باشد، اکثریت مردم به لحاظ منابع مالی به دولت وابسته نبوده و رسانه‌ها مستقل از دولت باشند. به عبارت دیگر، مجموعه تشکلی‌های حزبی، رسانه‌ها و سیستم قانونی، قوی‌تر از مجموعه حاکمیت سیاسی و نظام اقتدار یک کشور باشد. هند تنها کشوری است که در دوران پس از جنگ جهانی دوم به عنوان یک کشور جهان سوم، جامعه‌محور بوده و هم‌زمان با استقلال خود، یک نظام سیاسی مردم‌سالار و دموکراتیک ایجاد کرده است. رهیافت دوم، نه به عنوان رهیافت مطلوب یا معقول، بلکه به عنوان تنها رهیافت جامع، کارآمد و عملی در کشورهای جهان سوم و کشورهای در حال توسعه مطرح می‌شود. با توجه به این‌که جامعه در جهان سوم ضعیف است، تشکلی حزبی شکل نگرفته است، فرهنگ فردی مثبت (به معنای استقلال رأی و خلاقیت) در ابتدای خود قرار دارد و از آن‌جا که سیر تحولات جهانی اجازه توقف و سکون به کشورها را نمی‌دهد، ناگزیر نخبگان سیاسی (یا ایزاری) یک کشور با همراهی نخبگان فکری می‌بایست «مسئولیت موقت» توسعه‌یافتگی را برعهده گیرند. رهیافت دوم در شرایطی مطرح می‌شود که جامعه، در حال قوام گرفتن و رشد فرهنگی و تشکلی باشد. مالزی،

Rationality and Iran's National Development

Mahmood Sariolghalam

دغدغه پیشرفت، توسعه‌یافتگی و ثبات سیاسی ایران هم‌چنان ادامه دارد. تاریخ برای چیدن عوامل مناسب در کنار یکدیگر برای رشد و توسعه یک کشور عجله‌ای ندارد؛ زیرا مبنای کانونی رشد و توسعه، عقلانیت است و این متاع با سهولت به دست نمی‌آید. تاریخ غوب و اخیراً تاریخ پیشرفت آسیا معرف این واقعیت است که هیچ عاملی به اندازه «تولید»، زمینه‌های عقلانیت اجتماعی و سیاسی را فراهم نمی‌کند. تولید به یک فرد، ملت و کشور، اعتماد به نفس می‌دهد؛ مبنای حفظ هویت، حفظ استقلال و حفظ فرهنگ بومی و مظهر قدرت است. تولید، نیروی محرکه تغییر است و دامنه فکر و مرزهای فهم پدیده‌ها را گسترش می‌دهد.

تولید زمانی جدی می‌شود که رقابت وجود داشته باشد. تولید موجبات نظم رفتاری، نظم فکری و قاعده‌مند شدن زندگی را به وجود می‌آورد. افزایش کمیّت و کیفیت تولید تا آنجا یک جامعه را به سوی پیشرفت و ثبات سوق می‌دهد که شرایط تأمین امنیت داخلی، امنیت ملی و حتی آزادی‌های مدنی و سیاسی را تسهیل نماید. مطالعه وضعیت اقتصادی و سیاسی چین، ترکیه، برزیل و کره جنوبی مصادیقی برای این نظریه فوق است.

آینده توسعه‌یافتگی ایران در گروی آموختن و به کار گرفتن تجربیات این‌گونه کشورهاست. الگوهای پیشرفت، جهان شمول شده‌اند؛ تا حدی که کشورهای آسیایی ملایک و زاهنما واقع شده‌اند. بنابراین تعامل با جهان و بین‌المللی شدن راه و روش‌های پیشرفت ایران، آینده‌ای مطمئن‌تر برای ایرانیان به ارمغان خواهد آورد.

ISBN: 978-964-321-345-9

قیمت: ۳۵,۰۰۰ تومان

